

Περιεχόμενα

Αντί προλόγου.....	25
Εισαγωγή	29
Δυτική Ευρώπη/Ελλάδα: Οι δύο όψεις της μελέτης μας	29
Το περιεχόμενο και η έννοια της Ευρώπης και της Ελλάδας ως Δύση, ως <i>κουλτούρα</i> και ως <i>πολιτισμός</i>	29
Λίγα λόγια για την οργάνωση του βιβλίου	35

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η ΔΥΤΙΚΟΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΣΤΟ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟ (1920-1939)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. Γεωπολιτικές ανατροπές και ανταγωνισμοί	39
Καταστροφικός απολογισμός του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου	39
Ανθρώπινη και υλική πανωλεθρία	40
Η Ευρώπη εισέρχεται σε εποχή παρακμής	42
Διαταραχές στις εργασιακές σχέσεις.....	42
Εξάπλωση φασιστικών καθεστώτων και ρήξη του κοινοβουλευτισμού	45
Ανταγωνισμοί των αποικιοκρατικών δυνάμεων και διάσπαση της ευρωπαϊκής ισορροπίας	47

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Πολιτισμική αναγέννηση σε βάρος

της λαϊκής οικογένειας	49
Αναγεννησιακή ατμόσφαιρα: Belle Époque, Art Nouveau και Art Déco	49
Ανεπανάληπτες καλλιτεχνικές δημιουργίες	49
Πρωτοπόρα πολιτισμικά κινήματα και ιδεολογίες	51
Εκπληκτική πρόοδος των θετικών επιστημών και της φιλοσοφικής σκέψης	52
Τολμηρές πρωτοβουλίες στη λαϊκή κατοικία	53
Το Bauhaus, ένα σοσιαλιστικό πείραμα εργατικής κατοικίας	53
Ο «καινούριος άνθρωπος» και το πνεύμα αλληλοβοήθειας της «Κόκκινης Βιέννης»	55
Οι σκοτεινές πλευρές του «αναγεννησιακού» Μεσοπολέμου	57
Ώθηση της βιοτεχνίας και του εμπορίου της χλιδής.....	57
Αισθησιασμός των πλουσίων και των επωνύμων - εκμετάλλευση των ευάλωτων νέων.....	58
Αντιφατική συμπεριφορά των κυβερνήσεων	60

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Η λαϊκή οικογένεια παραμελείται στο Μεσοπόλεμο 62

Η επιστημονική μελέτη της ευρωπαϊκής εργατικής οικογένειας εμπεδώνει τον 19ο αιώνα	62
Τρεις Ευρωπαίοι πρωτοπορούν στη μελέτη της εργατικής οικογένειας	63
Ο Γάλλος Frédéric Le Play (1806-1883) ερευνά ποιοτικά το βιοτικό επίπεδο της οικογένειας	63
Ο Βέλγος Émile Dycrétiaux (1804-1868) αναλύει στατιστικά την οικογενειακή κατανάλωση	67
Ο Γερμανός Ernst Engel (1821-1896) αναπτύσσει την οικονομετρική ανάλυση	68
Το ενδιαφέρον για τη λαϊκή οικογένεια μειώνεται στο Μεσοπόλεμο: τα αίτια	70
Η αντεργατική ιδεολογία της άρχουσας τάξης	70
Το κρατικό ενδιαφέρον επικεντρώνεται στην αύξηση της γεννητικότητας και στην ευγονική	72
Στροφή του επιστημονικού ενδιαφέροντος προς τη θεωρητική έρευνα	74

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. Οι σαρωτικές εξελίξεις της δυτικοευρωπαϊκής οικογένειας

προαναγγέλλθηκαν τον 19ο αιώνα	77
Εκβιομχνάνιση, ταχεία κοινωνική αλλαγή και η θεωρία της εξέλιξης	77
Οι επικρατούσες αντιλήψεις για την οικογένεια είναι συντηρητικές	78
F. Engels (1820-1895) και É. Durkheim (1858-1917): οι δύο προάγγελοι των επικείμενων αλλαγών της οικογένειας	79
Τα δύο κείμενα αναφοράς των σαρωτικών αλλαγών της οικογένειας	80
Ο Engels προαναγγέλλει το θρίαμβο της «προλεταριακής οικογένειας»	83
Καταδίκη της καπιταλιστικής μονογαμικής οικογένειας	83
Η «νέα οικογένεια» βασίζεται στον έρωτα και στην ελεύθερη συμβίωση	84
Αποτίμηση της θεωρίας του Engels: η νέα οικογένεια είναι αποτέλεσμα των ταξικών αγώνων	87
Ο Durkheim προαναγγέλλει την ίδρυση της «συζυγικής οικογένειας»	87
Η «συζυγική οικογένεια» προσδιορίζεται από το θετικό δίκαιο	87
Η συζυγική οικογένεια αποτελείται από αυτόνομα άτομα	90
Η συζυγική οικογένεια έχει ημερομηνία λήξης	91
Αποτίμηση της θεωρίας του Durkheim: η οικογένεια προσδιορίζεται από τις κοινωνικές εξελίξεις και μεταρρυθμίσεις	92
Τα διδάγματα από τις προαναγγελθείσες εξελίξεις της οικογένειας	93
Αποτελούν ιστορικά τεκμήρια μιας συγκεκριμένης εποχής	93
Τεκμηριώνουν το πρώιμο επιστημονικό ενδιαφέρον για την οικογένεια	93
Εισάγουν τις ιδέες της εκκοσμίκευσης και της απομυθοποίησης του γάμου και της οικογένειας.....	94
Δεν κάνουν αναφορά στον προνοιακό ρόλο του κράτους υπέρ της οικογένειας	95

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

**Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΣΤΗ ΖΟΦΕΡΗ ΚΑΙ ΠΟΛΥΤΑΡΑΧΗ
ΕΞΗΚΟΝΤΑΕΤΙΑ (1880-1940)**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. Όλες οι εξελίξεις της χώρας είναι άκρως δυσμενείς	99
Έντονες πολιτικές και κομματικές διενέξεις: αιτίες και συνέπειες	103
Τρικουπικοί και Δεληγιαννικοί: το πολιτικό μίσος εγκαθίσταται στην Ελλάδα	103
Οι δύο αγροτικές εξεγέρσεις που προκάλεσαν την πτώχευση της αγροτικής οικογένειας	105
Το σταφιδικό ζήτημα και η εξαφάνιση της μικρής σταφιδοπαραγωγικής οικογένειας (1880-1893)	105
Το «θεσσαλικό πρόβλημα» και η επανάσταση των κολίγων και των οικογενειών τους (από το 1881)	107
Η άφιξη των πλούσιων ομογενών στην Ελλάδα	111
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6. Τρία κοσμοϊστορικά γεγονότα σε μια δεκαετία: α. Νικηφόροι βαλκανικοί πόλεμοι (1912-1913), β. Εθνικός διχασμός (1915-1919), γ. Εθνική ταπείνωση και καταστροφή (1919-1922)	112
Η Ελλάδα προετοιμάζεται για απελευθερωτικούς πολέμους	113
1912-1913: Οι νικηφόροι βαλκανικοί πόλεμοι αναδεικνύουν την Ελλάδα σε σημαντική μεσογειακή δύναμη	114
1915-1919: Εθνικός Διχασμός, πολιτικές διαμάχες και δυναστική κρίση	115
Η Μεγάλη Ιδέα και ο Εθνικός Διχασμός, το τραγικό δίπολο της νεότερης Ελλάδας	116
1919-1922: Μικρασιατική Εκστρατεία και Καταστροφή	119
Η ανταλλαγή των πληθυσμών: 1.200.000 Έλληνες και 400.000 Τούρκοι άλλαξαν πατρίδα	121
Η Ελλάδα επιδένει τις πληγές της	123
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7. Οικονομική ανάπτυξη μέτριας εμβέλειας και αμφίβολης αποδοτικότητας στο Μεσοπόλεμο (1923-1939)	125
Εντεινόμενος παρεμβατισμός από το εξωτερικό	125
Η ανάπτυξη της αγροτικής οικονομίας επιβραδύνεται	126
Η βιομηχανική δραστηριότητα βελτιώνεται	128
Οι διεθνείς οικονομικές σχέσεις είναι ασταθείς και περιστασιακές	129
Τα λαϊκά στρώματα υποφέρουν	130

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8. Η πολιτισμική ανάπτυξη της Ελλάδας είναι πολύπλευρη και εκθαμβωτική	132
Τα γλέντια και η διασκέδαση στην προπολεμική Αθήνα	132
Οι γενεές συνδιασκεδάζουν	133
Οι οικογενειακές βεγγέρες	134
Το τραγούδι και η μουσική ως θεάματα και ακούσματα	135
Το «αθηναϊκό» τραγούδι, η οπερέτα και ο Καραγκιόζης	135
Το ρεμπέτικο	136
Η κλασική μουσική	140
Λογοτεχνία – η γενιά του '30	140
Οι καλές τέχνες	141
Το θέατρο	143

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΣΤΟ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟ (1920-1940) ΕΜΜΟΝΗ ΣΤΙΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΕΣ ΑΞΙΕΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9. Η Ελλάδα χωνευτήρι λαών και παραδόσεων	147
Η γεωγραφία και η ιστορία προσδιορίζουν τις διαφορές στις παραδόσεις	147
Το «πριν» και το «μετά» της Μικρασιατικής Καταστροφής σημάδεψαν τις ελληνικές οικογένειες του Μεσοπολέμου	150
Η διαμόρφωση των κοινωνικών τάξεων στο Μεσοπόλεμο	150
Η τυπολογία των ελληνικών οικογενειών στο Μεσοπόλεμο	151

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10. Πεποιθήσεις και βιώματα της ελληνικής οικογένειας στο Μεσοπόλεμο

Πρώτος τύπος: Οι οικογένειες της άρχουσας αστικής τάξης και των πλούσιων παλιννοστούντων	155
Γάμος - έρωτας	156
Προίκα, κοινωνική καταγωγή και οικονομική επιφάνεια	157
Διαζύγιο	159
Η «χρυσή νεολαία» του Μεσοπολέμου	160
Κοσμοπολίτικος τρόπος ζωής	161
Ο ρόλος της ξένης γκουβερνάντας στην ανατροφή των παιδιών	162
Ελλειμματική ελληνότροπη ανατροφή	164
Δεύτερος τύπος: Οι μεσοαστικές και οι μικροαστικές οικογένειες της επαρχίας	165
Η κοινωνική τάξη προσδιορίζει την οικιστική διαρρύθμιση της επαρχιακής πόλης	166
Κοινωνική ζωή και διασκέδασεις	167
Γάμος, προίκα και ηθική υπόληψη της κοπέλας	168

Εκπαίδευση και επαγγελματική ένταξη των παιδιών	172
Η παιδοκεντρικότητα	173
Τρίτος τύπος: Οι αγροτικές οικογένειες των μικροπαραγωγών	174
Γενικά χαρακτηριστικά της γαιοκτησίας στην Ελλάδα	174
Το αγροτικό τοπίο και το χωριό στις αρχές του 20ού αιώνα	174
Η ζοφερή καθημερινότητα και οι οικονομικές αβεβαιότητες του αγρότη	176
Συνύπαρξη διαφορετικών οικογενειακών δομών	177
<i>Σχέσεις εξουσίας και εξάρτησης στην πατριαρχική οικογένεια</i>	177
<i>Η παραδοσιακή ρύθμιση της σύναψης γάμου: εξωγαμία ή ενδογαμία</i>	179
<i>Η «σύνθετη» πυρηνική οικογένεια</i>	181
«Μάθε, παιδί μου, γράμματα»: οι θυσίες για τη μόρφωση	182
Τέταρτος τύπος: οι οικογένειες των «Αθλίων» της μικρασιατικής συμφοράς	185
1922-1925: μια αβάσταχτη και τραγική περίοδος για τους πρόσφυγες και τους γηγενείς	186
Πόσοι ήταν οι πρόσφυγες και τι υπέφεραν πριν φθάσουν στην Ελλάδα;	187
Μικρά Ασία-Ελλάδα: ένας δρόμος μαρτυρίου και σταύρωσης	190
<i>Οι εξεθλιωμένοι πρόσφυγες κουβαλούν τραγικές βιωματικές εμπειρίες</i>	190
<i>Το βασανιστήριο της δίψας</i>	192
<i>Ο ανείπωτος σαδισμός της αιχμαλωσίας</i>	194
Ο Γολγοθάς των Μικρασιατών ήταν ο Γολγοθάς όλου του έθνους	196
Η Ελλάδα και η πολυπολιτισμικότητα της φτώχειας	196
Η εξόντωση και οι διωγμοί των Ελλήνων αναγνωρίζονται και από Τούρκους κοινωνικούς επιστήμονες	198
<i>Αποδεκατισμός της ελληνικής οικογένειας της Μικράς Ασίας</i>	199
<i>Η εξόντωση του ελληνισμού με τον εκτοπισμό και τους σφαγισμούς («Λευκός Θάνατος» και «Τάγματα Εργασίας»)</i>	200
<i>Άλλες αφηγήσεις από τη γενοκτονία</i>	201
Περί γενοκτονίας των Ελλήνων και καθήκοντος ιστορικής μνήμης	203
Η ενσωμάτωση των προσφύγων στον εργασιακό ιστό	205
<i>Η αντιμετώπιση των πρώτων αναγκών επιβίωσης</i>	205
<i>Η εξεύρεση εργασίας</i>	205
Η «ακέφαλη» προσφυγική οικογένεια είναι σηματοδεδιμένη από τις μνήμες	207
<i>Επαναπροσδιορίζει τον οικογενειακό ιστό και αναζητεί επιζώντες συγγενείς</i>	207
“Home, sweet home” στις παραγκογειτονίες	210
<i>Η στέγη</i>	210
<i>Η οργάνωση του οικιακού χώρου και η αλληλοβοήθεια στη γειτονιά</i>	211
<i>Η γυναικεία πολυαπασχόληση στην υπηρεσία της οικογενειακής επιβίωσης</i>	212
Η γυναικεία πολυαπασχόληση, ένα παγκόσμιο φαινόμενο	213
Η ανασυγκρότηση της οικογενειακής ζωής	214
Γάμος από έρωτα	215
Μόρφωση και επαγγελματική ένταξη των παιδιών	215

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ**Η ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΣΤΗ ΔΥΤΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ (1945-1975)****ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11. Η αναγέννηση της Δυτικής Ευρώπης
μετά την παγκόσμια τραγωδία (1945-1975) 219**

Τα προσδιοριστικά γεγονότα του δυτικού κόσμου	219
Η ελεύθερη Ευρώπη και η Ευρώπη του «Σιδηρού Παραπετάσματος»	219
Δυτικοευρωπαϊκή συμφιλίωση και οικονομική ανάπτυξη	225
Ο «χρυσός αιώνας» της ευημερίας και της κοινωνικής πρόνοιας: μια ουτοπία που γίνεται πραγματικότητα	226

**ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12. Από την απόλυτη καταστροφή
στην εντυπωσιακή ανοικοδόμηση 228**

Χάος, λαϊκή απόγνωση και πληθυσμιακό έλλειμμα	228
Συμφιλίωση των εχθρών και συνεργασία για οικονομική ανόρθωση	230
Η συμβολή της μετανάστευσης στη δυτικοευρωπαϊκή ανασυγκρότηση	233
Το «οικονομικό θαύμα» της τριακονταετίας (1945-1975).....	234
Ανακοπή της απρόσκοπτης ευημερίας	236

**ΚΕΦΑΛΑΙΟ 13. Το κράτος πρόνοιας τίθεται στην υπηρεσία
του πολίτη και της οικογένειας 238**

Οι κοινωνικές παροχές στην προπολεμική Ευρώπη	238
Το βρετανικό Σχέδιο Beveridge (1942): πρότυπο του μεταπολεμικού κράτους πρόνοιας	239
Η κοινωνική πολιτική αποτελεί εθνική προτεραιότητα	241
Ισότητα των πολιτών απέναντι στους κοινωνικούς κινδύνους	241
Το κράτος πρόνοιας ενθαρρύνει την κοινωνική αλληλεγγύη και τον εθελοντισμό	243
Η κοινωνική πολιτική για τις οικογένειες	244
Η υποστήριξη της οικογένειας αποτελεί θεμελιώδη άξονα της κοινωνικής προστασίας	244
Οι εθνικές ιδεοληψίες προσδιορίζουν τις προτεραιότητες: το παράδειγμα του οικογενειακού επιδόματος	245
Το κράτος πρόνοιας προωθεί την εξάλειψη ανισοτήτων: το παράδειγμα του νόμιμου και του «νόθου» παιδιού	250
Σεξουαλικότητα και αντισύλληψη	251
Η έρευνα για την οικογένεια τίθεται στην υπηρεσία της κοινωνικής πολιτικής	255
Η κοινωνική πολιτική αναζωπυρώνει το ερευνητικό ενδιαφέρον για την οικογένεια	252
Οι ερευνητικές δραστηριότητες ήταν άφθονες κατά την πρώτη μεταπολεμική εποχή (1955-1975)	254

Η έρευνα στη σύγχρονη εποχή επικεντρώνεται στις ευάλωτες οικογένειες	256
Συρρίκνωση του κράτους πρόνοιας: μια οδυνηρή έκπληξη	257
Οικονομική κρίση και ανεξέλεγκτα έξοδα για κοινωνικές υπηρεσίες	257
Οι επιπτώσεις της κρίσης του κράτους πρόνοιας στην οικογενειακή συμπεριφορά	259
Η κρίση του συστήματος συμβάλλει στη δημιουργία των «νεόπτωχων»	260
Αποτίμηση του κράτους πρόνοιας από πρώην δικαιούχους κοινωνικών παροχών	261
Η γνώμη του κοινωνιολόγου Anthony Giddens: ουδέτερη, αλλά θετικά διακείμενη στις αλλαγές	262
Η άποψη του συγγραφέα Jonathan Coe: επικριτική και απαισιόδοξη	263

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 14. Η εξέλιξη της αστικής δυτικοευρωπαϊκής οικογένειας (1800-1970)

Τα στάδια μορφοποίησης: από την πρωτοβιομηχανική στην κυρίαρχη συζυγική οικογένεια	267
Η αστική οικογένεια είναι το προϊόν της Βιομηχανικής Επανάστασης	268
Πρώτο στάδιο (1800-1850): η πρωτοβιομηχανική οικογένεια του λούμπεν προλεταριάτου	270
Δεύτερο στάδιο (1850-1910): η «κλειστή» (ή «αυτοπεριφραγμένη») πυρηνική οικογένεια	272
Τρίτο στάδιο (1910-1945): η «ανοιχτή» (ή «κοινωνικοποιημένη») πυρηνική οικογένεια	277
Οι τρεις ερμηνείες του ανοιχτού χαρακτήρα της μεσοαστικής οικογένειας	279
Η μεσοαστική οικογένεια αμφισβητήθηκε μετά το τέλος του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου: τα αίτια	281
Η υποβάθμιση της πατρικής εξουσίας	282
Ο διασυρμός του τρίπτυχου «πατρίδα-οικογένεια-θρησκεία»	283
Η χειραφέτηση της γυναίκας: η <i>garçonne</i> ενάντια στη «Μπτέρα του Έθνους»	284
Τέταρτο στάδιο (1945-1970): η «συζυγική» οικογένεια	286
Η συζυγική οικογένεια γίνεται ο προνομιούχος καταναλωτής της πλούσιας Ευρώπης	287
Οι έφηβοι και τα παιδιά αποτελούν τη νέα κατηγορία προνομιούχων καταναλωτών	289
Καταναλωτική κοινωνία και παιδοκεντρικότητα	293
Οι στατιστικές επιβεβαιώνουν την κυρίαρχη θέση της συζυγικής οικογένειας	294
Οι δύο πρωτοποριακές συμπεριφορές της συζυγικής οικογένειας	295
Η ιδιωτικότητα του ανδρικού	295
Η απεξάρτηση από τον κύκλο των συγγενών	296
Οι δύο παραδοσιακές αξίες της συζυγικής οικογένειας	297
Ο οικογενειακός κύκλος ζωής	297
Οι διαφορετικοί, αλλά ισότιμοι συζυγικοί ρόλοι	300

Οι «νεαρές οικογένειες», η κυρίαρχη θεματική των δεκαετιών '60 και '70	301
Η σύγχρονη οικογένεια, μείγμα ιδεολογίας, φιλελεύθερης οικονομίας και εμπιστοσύνης στο κράτος πρόνοιας.	303

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ

ΤΑ ΚΑΘΟΡΙΣΤΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΑΜΦΙΣΒΗΤΗΣΗΣ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΟΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 15. Οι διανοούμενοι απορρίπτουν το δυτικό πολιτισμό

309

Κατηγορηματική άρνηση συμφιλίωσης με τις ανθρωποσφαγές του πολέμου	309
Το άγχος της ύπαρξης ανάγεται μεταπολεμικά σε φιλοσοφία παγκόσμιας επιρροής – τον υπαρξισμό	311
Η λογοτεχνία εκφράζει ανησυχίες και κοινωνική κριτική	312
Τα <i>Οργισμένα Νιάτα</i> κάνουν την εμφάνισή τους στην αγγλική λογοτεχνία	313
Το «θέατρο του παραλόγου» επικροτείται από το κοινό	313
Οι συγγραφείς από τις πητμένες χώρες δημοσιεύουν συνταρακτικές εμπειρίες	314
Οι διανοούμενοι της Αριστεράς αποδοκιμάζουν τις οικογενειακές αξίες της αστικής τάξης	314
Αντικουλτούρα και ψυχεδελικές αναζητήσεις της αμερικανικής νεολαίας	316
Γιγαντιαίες μουσικές συναντήσεις για αισθησιακές απολαύσεις και ερωτισμό	318

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 16. Ο γαλλικός Μάνς του '68 - Η γενιά της διεκδίκησης

νέων δικαιωμάτων και ελευθεριών

319

Ο Μάνς του '68, προάγγελος ριζικών αλλαγών στην κοινωνία και την οικογένεια	319
Το ιστορικό και κοινωνικό υπόβαθρο της φοιτητικής εξέγερσης	323
Η εξέγερση της νεολαίας ήταν αυθόρμητη	324
Οι φοιτητές αμφισβητούν την κοινωνία τους	325
Οι νέοι αντιτίθενται στις αξίες των γονέων και στις ανισότητες της παιδείας	326
Οι καθοδηγητές του κινήματος	327
Τα ηγετικά στελέχη	327
Οι πηγές έμπνευσης	329
Ο όμορφος και ανεπανάληπτος Μάνς του '68	331
Ποια κέρδη αποκόμισαν οι φοιτητές;	332
Ο ανταυταρχικός αγώνας στο πολιτικό πεδίο απέτυχε	333
Ο εκδημοκρατισμός των πανεπιστημίων προχώρησε με ταχύ ρυθμό	334
Χιονοστιβάδα αλλαγών στις ατομικές ελευθερίες και στη δομή της οικογένειας	335
Τι απέγιναν οι παλαιοί ηγέτες του κινήματος; Μερικές αυτοαξιολογήσεις	336
Προβληματισμοί στον απόηχο του Μάν του '68	342

Η ουτοπική διεκδίκηση της εναλλακτικής κοινωνίας	342
Οι ρεαλιστικές διεκδικήσεις αλλαγής της οικογένειας	344

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 17. Παγκοσμιοποίηση και κοινωνία της πληροφορίας:

ένας καινούριος πολιτισμός ανατέλλει	345
Καινούριο λεξιλόγιο και έννοιες: τίποτε δεν θα είναι πλέον το ίδιο στο μέλλον	345
Η μετάβαση από το βιομηχανικό στο μεταμοντέρνο πολιτισμό	347
Στις ανεπτυγμένες χώρες ο κύκλος ζωής του βιομηχανικού πολιτισμού ολοκληρώθηκε	347
Η βιομηχανική «ρύπανση» αντικαταστάθηκε από «καθαρή» τεχνολογία	348
Από τις ηλεκτρικές συσκευές στο «ηλεκτρονικό σπίτι» και στο «οικολογικό σπίτι»	351
Παγκοσμιοποίηση: το νέο δόγμα οργάνωσης της κοινωνίας	354
Η παγκοσμιοποίηση αποτελεί το νέο δίαυλο επικοινωνίας και ανάπτυξης	354
Οι πέντε λόγοι αισιοδοξίας και οι πέντε λόγοι απαισιοδοξίας της παγκοσμιοποιημένης ανθρωπότητας	355
Ποια οφέλη αποκομίζουν οι πολίτες από την παγκοσμιοποίηση;	356
Απόκτηση και επαύξηση της γνώσης	356
Επιμόρφωση και προσαρμογή στις καινοτόμες δραστηριότητες	357
Οι αρνητικές επιδράσεις της παγκοσμιοποίησης στο άτομο και την οικογένεια	359
Ο ευέλικτος τρόπος ζωής δημιουργεί ανασφάλειες	359
Η ταυτότητα του ατόμου και οι σχέσεις του υποκύπτουν στη γενική ρευστότητα: οι άνθρωποι νομάδες	361
Το δισεπίλυτο πρόβλημα της ανεργίας	362
Το όραμα κοινωνικής δικαιοσύνης εγκαταλείπεται	364
Η παγκοσμιοποιημένη κοινωνία επαυξάνει τον κοινωνικό αποκλεισμό	366
Πέντε συμπερασματικές διαπιστώσεις	367
Αποτίμηση της παγκοσμιοποίησης	370
Η αισιόδοξη προσέγγιση των υποστηρικτών της παγκοσμιοποίησης	370
Οι επιτυχίες της παγκοσμιοποίησης στις αναπτυσσόμενες χώρες προβληματίζουν σοβαρά τη Δύση	372
Ο Νέος Καπιταλισμός τροφοδοτεί ακραίες αντιπαλότητες	372
Η παγκοσμιοποίηση μειώνει το «κοινωνικό κεφάλαιο» και την κοινωνική συνοχή	373

ΜΕΡΟΣ ΕΚΤΟ

Η ΜΕΤΑΜΟΝΤΕΡΝΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΣΤΗ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΕΠΟΧΗ: ΠΟΛΛΑΠΛΑ ΣΧΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΟΡΕΙΕΣ ΖΩΗΣ ΣΥΜΒΙΩΝΟΥΝ - ΒΕΒΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΑΜΦΙΒΟΛΙΕΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 18. Δημογραφικές εκπλήξεις και μη αναστρέψιμες αλλαγές	377
Οικογένεια και σεξουαλικότητα	377

Πέντε κοσμογονικές αλλαγές της δημογραφίας προαναγγέλλουν την έλευση της «νεωτερικής» οικογένειας	378
Κατακόρυφη αύξηση της προγαμιαίας συμβίωσης των εφήβων	379
Πτώση της δημοτικότητας του γάμου	381
Συνεχής αύξηση των διαζυγίων	383
Πτώση της γεννητικότητας	384
Αύξηση των γεννήσεων εκτός γάμου	385
Ερωτηματικά που θέτουν οι δημογραφικές εξελίξεις	389

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 19. Δομές και χαρακτηριστικά της μεταμοντέρνας οικογένειας 391

Η μεταμοντέρνα συζυγική οικογένεια συνδυάζει δύο πόλους:	
τη συζυγικότητα και τη συν-γονεικότητα	391
Η συζυγικότητα: πώς λειτουργεί το «δικαίωμα στην αυτονομία»	392
Η συν-γονεικότητα με συν-κηδεμονία	393
Η «μικτή» οικογένεια (επανιδρυμένη ή ανασυσταθείσα)	397
Γενικά χαρακτηριστικά.....	397
Η συμβίωση χωρίς γάμο αποτελεί το πρότυπο οικογένειας για τους μεταμοντέρνους	397
Οι σχέσεις στις μικτές οικογένειες είναι πολύπλοκες	399
Τα παιδιά στη μικτή οικογένεια	400
«Συν-επιμέλεια με εναλλασσόμενη φροντίδα»: μια καινοτόμα σχέση για μικτές οικογένειες	401
Τρεις συγκεκριμένες περιπτώσεις εναλλασσόμενης επιμέλειας	403
<i>Πρώτη περίπτωση: Η τρικυμιώδης ζωή της Μαρί με τα παιδιά της</i>	403
<i>Δεύτερη περίπτωση: Η άτυπη εναλλακτική μορφή φροντίδας ανάμεσα στον ανύπαντρο πατέρα και στους γονείς της πρώην συντρόφου του</i>	406
<i>Τρίτη περίπτωση: Η εναλλασσόμενη φροντίδα ανάμεσα στους πρώην συζύγους και στη μητρική γιαγιά</i>	407
<i>Σχόλια</i>	408
Η μεταμοντέρνα μονογονεϊκή οικογένεια	410
Οι σχέσεις LAT (Live Together Apart)	415
Οι κολεκτίβες	416
Οι αντιεξουσιαστικές κολεκτίβες της δεκαετίας του 1960	417
Οι «στεγαστικές» κολεκτίβες	418
Βεβαιότητες και ανησυχίες για τα νέα μορφώματα	421
Οι μεταρρυθμίσεις του οικογενειακού δικαίου είναι μη αναστρέψιμες	421
Η αρχή της ίσης μεταχείρισης όλων των μορφωμάτων αναγνωρίζεται νομικά	422
Η έννοια της «σχέσης» στη μεταμοντέρνα ευρωπαϊκή οικογένεια ανησυχεί τους κοινωνικούς αναλυτές της Δύσης	422
Η πολυμορφία των οικογενειακών σχημάτων δεν έχει πλήξει τη δημοτικότητα της οικογένειας	424

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 20. Οι οικογένειες στις Ηνωμένες Πολιτείες (1920-2010) 427

Πρώτη περίοδος (1920-1940): Κοινωνικές ανισότητες και διορθωτικές πρωτοβουλίες	427
Πλούσιες και φτωχές οικογένειες στις ΗΠΑ στις αρχές του 20ού αιώνα	427
<i>Οι κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες</i>	427
– <i>Οι Αφροαμερικανοί</i>	428
– <i>Οι ακτήμονες αγρότες</i>	429
– <i>Οι μετανάστες</i>	429
<i>Η κατάφωρη εκμετάλλευση των κοινωνικά αδυνάτων</i>	430
Η «μαύρη οικογένεια», η φτώχεια, οι προκαταλήψεις εναντίον της υποκοουλτούρας και ο χειραφετικός ρόλος των κοινωνικών επιστημών	431
Η εξαθλίωση ενισχύει την αντίσταση της εργατικής μάζας	435
Η κοινωνική βοήθεια συντονίζεται από εθελοντές και πανεπιστήμια... ..	437
Ο ρόλος του εθελοντισμού στις ΗΠΑ	437
Η συμμετοχή των πανεπιστημίων στη μάχη εναντίον της φτώχειας και της άγνοιας	438
<i>Η βελτιωτική προσέγγιση και ο πραγματισμός γίνονται τα εργαλεία παρέμβασης και στήριξης</i>	439
<i>Η συνεργασία πανεπιστημίων και εθελοντών αποδίδει</i>	441
Ο ρόλος του New Deal στη μάχη εναντίον του κοινωνικού αποκλεισμού	442
Αρχικές προσπάθειες και μετεξελίξεις της ολιστικής παρεμβατικής προσέγγισης	443
Απολογισμός της επιστράτευσης των εθελοντών και των πανεπιστημίων	445
Δεύτερη περίοδος (1950-1970): Επιστημονική παρέμβαση για αγαστή συνεργασία κράτους-οικογένειας	446
Η συμμετοχή στην ανάπτυξη των ΗΠΑ αποτελεί εθνικό χρέος	446
Το “Home, sweet home” αποτέλεσε τον αναπτυξιακό στόχο του αμερικανικού οράματος μεταπολεμικά	447
«Δομικός λειτουργισμός»: η θεωρία που εγγυάται σταθερότητα στην κοινωνία και στην οικογένεια	450
Αναλυτικό σχήμα του δομικού λειτουργισμού	450
Οι δυναμικές κοινωνίες απαιτούν σταθερή οικογένεια	452
Εφαρμογές του δομικού λειτουργισμού στη συνεργασία οικογένειας-κοινωνίας	454
<i>Πρώτη εφαρμογή: Η κοινωνικοποίηση του παιδιού εξασφαλίζει την εύρυθμη λειτουργία της κοινωνίας</i>	454
<i>Δεύτερη εφαρμογή: Οι δυσλειτουργικές οικογένειες θέτουν σε κίνδυνο την πρόοδο της κοινωνίας</i>	456
Αποτίμηση του δομικού λειτουργισμού	459
Πρώτη αποτίμηση: στο επίπεδο της κοινωνίας στο σύνολό της	460
Δεύτερη αποτίμηση: στο επίπεδο της συζυγικής οικογένειας	461
Τρίτη περίοδος (2000-2010): Το μórφωμα της «άγαμης γονεϊκότητας» μια πρόκληση εναντίον της θεσμοθετημένης οικογένειας;	464

Χαρακτηριστικά	464
Ελκυστικές πλευρές και αδύνατα σημεία	465

ΜΕΡΟΣ ΕΒΔΟΜΟ

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΣΤΗ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΕΠΟΧΗ. Η ΔΥΣΚΟΛΗ ΠΟΡΕΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 21. Η πρώτη μεταπολεμική περίοδος (1945-1975):

Οι αναπτυξιακές επιδόσεις είναι άνισες	467
Τα απογοητευτικά χρόνια της εθνικής ανόρθωσης	467
Η ανάμειξη των ξένων δυνάμεων στον ελληνικό Εμφύλιο Πόλεμο	473
Αργή ανασυγκρότηση και άνιση οικονομική ανάπτυξη	475
Ο κρατικός παρεμβατισμός αποδίδει	476
Εισροή συναλλάγματος και προορισμός	477
Η χαμηλή ανταποδοτικότητα της γεωργίας εξωθεί στην εγκατάλειψη της υπαίθρου	479
Αθρόα αγροτική έξοδος προς τα αστικά κέντρα	480
Εκπατρισμός	481
Οι ιδιαιτερότητες της μεταπολεμικής ελληνικής μετανάστευσης	481
Απολογισμός της μεταπολεμικής μετανάστευσης	483

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 22. Η δεύτερη μεταπολεμική περίοδος: Ο ευρωπαϊκός

προσανατολισμός της χώρας εγείρει ελπίδες	485
Οι τρεις ημερομηνίες-κλειδιά του ευρωπαϊκού προσανατολισμού: 1961, 1981, 1990	485
Εκσυγχρονισμός αλλά και αύξηση του εθνικού χρέους	487
Οι προσδοκίες του λαού από τον ευρωπαϊκό προσανατολισμό της χώρας έμειναν ανεκπλήρωτες	489
Η Ελλάδα μεταβάλλεται σε χώρα παλιννοστούντων και υποδοχής οικονομικών μεταναστών	490
Δημογραφικά και εργασιακά χαρακτηριστικά των οικονομικών μεταναστών	490
Οι μετανάστριες	492

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 23. Ελληνισμός και ελληνικές οικογένειες της Αιγύπτου 493 |

Ο ελληνισμός της Αιγύπτου	494
Από το 16ο αιώνα π.Χ. μέχρι το τέλος της οθωμανικής κατοχής της Αιγύπτου (αρχές του 20ού αιώνα)	494
Τα σημαντικότερα μεταναστευτικά ρεύματα των Ελλήνων προς την Αίγυπτο στους νεότερους χρόνους	496
Οθωμανικές θηριωδίες εναντίον του ελληνισμού της Αιγύπτου	497

Μικτοί γάμοι: κατάλογος γάμων για το έτος 1697	498
Η γαλλική εκστρατεία, η κατοχή της Αιγύπτου και ο ελληνισμός	500
Η Αίγυπτος: η «δεύτερη πατρίδα» των Ελλήνων	501
Η ελληνική παροικία στους δύο παγκόσμιους πολέμους	502
Η άνοδος στην εξουσία του προέδρου Νάσερ: εθνικοποιήσεις και αποχώρηση των Ελλήνων	503
Οικογενειακές παραδόσεις και αξίες των Ελλήνων της Αιγύπτου	505
Οι πλούσιες και επώνυμες οικογένειες	506
Οι μεσοαστικές οικογένειες των μεγάλων πόλεων	508
Οι μικρομεσαίες οικογένειες της ενδοχώρας και οι πτωχές οικογένειες	509
Προοπτικές για μελλοντικές σχέσεις Ελλάδας-Αιγύπτου	510

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 24. Η πολιτισμική σκηνή της Ελλάδας είναι

από τις πλέον καινοτόμες της Ευρώπης	512
Ποίηση και πεζογραφία	512
Τα λογοτεχνικά δρώμενα αποτέλεσαν όπλο αντίστασης στην Κατοχή	512
Η μεταπολεμική πεζογραφία και ποίηση είναι πολύπλευρες	514
Η ποίηση προσφέρει στην Ελλάδα δύο βραβεία Νομπέλ	516
Η θεατρική σκηνή καινοτομεί	517
Οι εικαστικές τέχνες συνδέουν την Ελλάδα με τα διεθνή δρώμενα	519
Η ζωγραφική	519
Η γλυπτική	520
Η χαρακτική	521
Η ελληνική μουσική καθιερώνεται παγκοσμίως	522
Η μουσική στο αλβανικό έπος	522
Χατζιδάκις και Θεοδωράκης: δύο δημιουργοί με παγκόσμιο ακροατήριο	523
Μουσεία και εκθεσιακοί χώροι πολλαπλασιάζονται και καινοτομούν	524

ΜΕΡΟΣ ΟΓΔΩΟ

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΠΟ ΤΑ ΟΜΗΡΙΚΑ ΕΠΗ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 25. Οι παράγοντες που διαμόρφωσαν την ταυτότητα

της ελληνικής οικογένειας	529
Διαπιστώσεις που σχετίζονται με τη μορφοποίηση της ελληνικής οικογένειας	529
Πρώτος παράγοντας: η αρχαία ελληνική σκέψη. Η Ιλιάδα και η Οδύσσεια απέτελεσαν τη βασική παιδεία του εκπαιδευμένου ανθρώπου	531
Η ομηρική αντίληψη για το συζυγικό έρωτα, το παιδί και το σεβασμό στους θεσμούς είναι διαχρονική	533
Το νεαρό ζευγάρι Έκτορας και Ανδρομάχη	533
Το μεσήλικο ζευγάρι Οδυσσέας και Πηνελόπη	536

Οι αντιλήψεις περί εξωσυζυγικών σχέσεων	539
Διαχρονικότητα των συζυγικών και των οικογενειακών σχέσεων	539
Δεύτερος παράγοντας: η γεωγραφία και οι πολιτισμικές επαφές	540
Οι σχέσεις με την Ανατολή	541
Οι σχέσεις με το μεσογειακό χώρο	543
Οι σχέσεις στο βαλκανικό χώρο	544
Διασπορά, μετανάστευση και οικογένεια: Αμφίδρομες σχέσεις και επιδράσεις	545
Ο Χριστιανισμός καθαγίασε την οικογένεια	550
Τρίτος παράγοντας: ο αγροτικός χώρος και οι παραδοσιακές αξίες	553
Ο οικογενειακός θεσμός είναι άρρηκτος και επώνυμος	553
Τέταρτος παράγοντας: η εναλλασσόμενη αφθονία και δυσπραγία διατηρούν την οικογένεια αρραγή	555
Συμπερασματικές παρατηρήσεις για την ελληνική διαφορετικότητα	556

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 26. Δομές και ρόλοι στη σύγχρονη ελληνική οικογένεια

Πρώτο θέμα: Ο γάμος παραμένει το κυρίαρχο μοντέλο συμβίωσης στην Ελλάδα	560
Η σημασία του θεσμού τεκμαίρεται από τις στατιστικές	560
Διαφορές με το «δυτικό» μοντέλο	562
Αντιφάσεις ανάμεσα στην ακολουθούμενη και τη θεωρητική συμπεριφορά ...	564
Γάμος και υπογεννητικότητα	565
Δεύτερο θέμα: Η συμβίωση χωρίς γάμο αποτελεί τον προθάλαμο σύναψης γάμου	565
Γενικές τάσεις	565
Το Σύμφωνο Ελεύθερης Συμβίωσης (ΣΕΣ) στην Ελλάδα	566
Τρίτο θέμα: Το διαζύγιο, μια οδυνηρή και μη διαχειρίσιμη δοκιμασία	568
Το νομοθετικό πλαίσιο	568
Τα διαζύγια αυξάνονται	569
Το διαζύγιο φθείρει το θεσμό και το δεσμό της οικογένειας	572
Το συναινετικό διαζύγιο δεν εξαλείφει τις συγκρουσιακές σχέσεις των πρώην συζύγων	574
Το διαζύγιο απορρυθμίζει τη ζωή του παιδιού	574
Η γονική επιμέλεια και μέριμνα παραμένει ένα δυσεπίλυτο πρόβλημα	577
Τέταρτο θέμα: Καταμερισμός των συζυγικών ευθυνών	579
Οι ασύμμετροι (παραδοσιακοί) και οι αδιαφοροποίητοι (μοντέρνοι) συζυγικοί ρόλοι	579
Οι ασύμμετροι ρόλοι κυριαρχούν στην ελληνική οικογένεια	582
Παγίωση των παραδοσιακών συζυγικών ρόλων: τα αίτια	583
Η αλλαγή της νοοτροπίας καθυστερεί	585
Πέμπτο θέμα: Οι γεννήσεις εκτός γάμου και η οικογένεια της άγαμης μητέρας	585
Οι αιτίες της μονογονεϊκότητας παλαιότερα και τώρα	586
Η εκτός γάμου μητρότητα: από την υποταγή στη χειραφέτηση	586

Η νοοτροπία της ελληνικής κοινωνίας μεταβάλλεται	588
Δύο κατηγορίες άγαμων μπτέρων	589
<i>Η κοινωνικά περιθωριοποιημένη άγαμη μητέρα</i>	589
<i>Η χειραφετημένη και οικονομικά/κοινωνικά ανεξάρτητη μητέρα</i>	590
Έκτο θέμα: Η πατρική συμμετοχή, παράγοντας ισορροπίας για το παιδί	591
Ο πατρικός ρόλος	591
Η έννοια της πατρότητας είναι κατ' αρχήν κοινωνική και πολιτισμική	592
Η ψυχολογική διάσταση του ρόλου του πατέρα	592
Η ψυχοκοινωνική ταυτότητα του πατέρα	593
Τα πέντε προφίλ του πατέρα	597
<i>Ο «νέος πατέρας»</i>	597
<i>Ο απών πατέρας</i>	597
<i>Ο διαζευγμένος πατέρας</i>	599
<i>Ο χήρος πατέρας</i>	600
<i>Ο άγαμος πατέρας</i>	602

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 27. Οικογενειακές σχέσεις και αξιολόγηση της οικογένειας

από τους νέους - διακρατικές συγκρίσεις	605
---	-----

Έβδομο θέμα: Η οικογενειακή αλληλοβοήθεια και αλληλεγγύη	605
Οι γονείς ως πάροχοι βοήθειας και υπηρεσιών στα παντρεμένα παιδιά τους	605
Η αυτονομία της τρίτης ηλικίας συνδυάζεται με εποικοδομητικές	
σχέσεις με τα παιδιά και τα εγγόνια	608
<i>Ποιοι κανόνες διέπουν τις συγγενικές σχέσεις</i>	
<i>στη δυτικοευρωπαϊκή οικογένεια;</i>	610
<i>Σχέσεις, επαφές και βοήθεια στους ηλικιωμένους συγγενείς</i>	
<i>στην Ευρώπη και στην Ελλάδα: συγκριτική ανάλυση</i>	611
Οι ηλικιωμένοι συγγενείς ως πάροχοι του κοινωνικού κεφαλαίου	
της οικογένειας	615
Η συναισθηματική υπεραξία της οικογενειακών κειμηλίων	616
Οι δεσμοί ανάμεσα στις γενεές παραμένουν ισχυροί	616
Όγδοο θέμα: Αξιολόγηση της οικογένειας από τη γενιά των παιδιών	617
Ο γάμος και η οικογένεια αποτελούν αδιαπραγμάτευτες αξίες	
για τους νέους στην Ελλάδα	617
Η ελληνική οικογένεια αναφοράς αποτελεί ζωντανό ιστό	
προστασίας για τους νέους	620
Παιδοκεντρικότητα και οικογενιοκεντρικότητα: δύο υπερτονισμένα	
χαρακτηριστικά της ελληνικής οικογένειας	622
Η παιδοκεντρικότητα στη δυτικοευρωπαϊκή οικογένεια	624
Οι νέοι της Ευρώπης εκφράζονται θετικά για την οικογένεια	624
Ένατο θέμα: Κοινωνικός εθελοντισμός των νέων και φοιτητικές	
κινητοποιήσεις στην Ελλάδα.	626
Εθελοντική προσφορά γνώσης από νέους σε νέους	626

Οι φοιτητικές κινητοποιήσεις στην Ελλάδα: Ανάγκη για κοινωνική αλλαγή ή κομματικοποιημένη νεολαία;	628
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	635
Η οικογένεια στη δίνη των δύο παγκόσμιων πολέμων	635
Η σύγχρονη δυτικοευρωπαϊκή οικογένεια	637
Η εξέλιξη της ελληνικής οικογένειας υπέστη την επίδραση πρόσθετων εθνικών δυσκολιών και καταστροφών	640
Η σύγχρονη ελληνική οικογένεια	641
Συμπέρασμα	644
ΕΠΙΜΕΤΡΑ	647
Επίμετρο 1. Τα σημαντικότερα γεγονότα της δημόσιας ζωής του Ελευθέριου Βενιζέλου	649
Επίμετρο 2. Από τους δύο πρωταγωνιστές του Εθνικού Διχασμού «τις πταίει»;	651
Επίμετρο 3. Η ανάκτηση της ελληνικής θαλάσσιας περιουσίας	656
Επίμετρο 4. Η οικογένεια ως αυτόνομο επιστημονικό αντικείμενο στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση της Δυτικής Ευρώπης	658
Επίμετρο 5. Τα κινήματα διαμαρτυρίας των νέων (Μάιος 1968 και Μάρτιος 2006) στη Γαλλία	661
Επίμετρο 6. Το «Κυπριακό», η Χούντα και η Μεταπολίτευση	664
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	669
Ελληνόγλωσση	669
Ξενόγλωσση	682

Αντί προλόγου

Η Συνδιάσκεψη του Ευρωπαϊκού Παρατηρητηρίου στις 15-9-2000 για την οικογένεια έθεσε πολλούς προβληματισμούς αναφορικά με το τι πρόκειται να συμβεί στο μέλλον στην Ευρώπη σε σχέση με τις οικογένειες, τις αξίες και τη δομή τους, παραμελώντας «το κατεστημένο στερεότυπο» του κυριαρχικού πυρηνικού μοντέλου. Τη θέση αυτού παίρνει μια πλειάδα οικογενειακών μορφωμάτων που δημιουργήθηκαν λόγω των πρωτόγωννων κοινωνικών και τεχνολογικών αλλαγών από τη δεκαετία του 1970 μέχρι σήμερα. Διαμορφώνεται επίσης μια διαπολιτισμική οικογενειακή ταυτότητα στην Ελλάδα και τη Δυτική Ευρώπη εξαιτίας της αθρόας εισόδου οικονομικών μεταναστών και προσφύγων προερχόμενων από την Ανατολική Ευρώπη και τον Τρίτο Κόσμο. Τα παραπάνω συμβάλλουν στην κοινωνική αλλαγή της οικογενειακής κυψέλης που τα κράτη-μέλη πρέπει να λάβουν υπόψη τους προκειμένου να αναπτύξουν καινούριες στρατηγικές κοινωνικής μεταρρύθμισης και οικονομικής πολιτικής για την οικογένεια σε Ευρώπη και Ελλάδα, βασισμένες στα νέα στατιστικά και δημογραφικά δεδομένα. Πρέπει να προετοιμαστούν γι' αυτή την κοινωνική αλλαγή με τις συνέπειές της στις νεότερες γενεές που μεγαλώνουν στις πολυπολιτισμικές μας κοινωνίες και να μεταφέρουν τις νέες εμπειρίες που προκύπτουν ήδη στις σχέσεις, τις αξίες και τις διανθρώπινες επαφές μεταξύ των μελών της οικογένειας.

Η μελέτη μας επιχειρεί να διερευνήσει εκατό περίπου χρόνια δομής και λειτουργίας της ευρωπαϊκής οικογένειας (1910-2010) μοιρασμένης σε δύο γεωγραφικές περιοχές: την Ελλάδα και τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωζώνης. Ο διαχωρισμός αυτός βασίστηκε σε δύο κριτήρια: *αφενός*, στο ενδιαφέρον μας να μελετήσουμε τις ομοιότητες και τις διαφορές των δύο αυτών γεωγραφικών συνόλων *αφετέρου*, να θέσουμε τους επιστημονικούς προβληματισμούς μας αναφορικά με το μέλλον της ελληνικής οικογένειας σε σχέση με τη σημερινή της ταυτότητα.

Σε ό,τι αφορά τα οικογενειακά δρώμενα, τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρούνται μεγάλες ανακατατάξεις στη δομή (σύναψη γάμου, εκτός γάμου συγκατοίκηση, μικτή οικογένεια), τις σχέσεις των συζύγων/συντρόφων, τη φροντίδα των παιδιών, τις ευρύτερες οικογενειακές σχέσεις (των ανιόντων συγγενών με τα παιδιά και τα εγγόνια), την ανησυχία για το μέλλον του παιδιού. Το θέμα φυσικά είναι πολύ παραγωγικό εφόσον οδηγήσει σε γόνιμες ανταλλαγές. Εμβαθύνοντας τις γνώσεις μας (με γνώμονα τα ευρήματα από τις αναλύσεις και τις συγκρίσεις) στην έννοια της ομοιότητας και της διαφορετικότητας ανάμεσα στην ελληνική οικογένεια και την οι-

κογένεια στις άλλες χώρες της ενωμένης Ευρώπης, προσδοκούμε ότι οι αναγνώστες και οι αναγνώστριες θα αποκτήσουν μια συνολική εικόνα των επιτευγμάτων και των δυσκολιών της παλαιότερης και της σύγχρονης οικογένειας. Ορισμένα από τα επιτεύγματα αλλά και προβλήματα είναι κοινά στη δυτικοευρωπαϊκή και την ελληνική οικογένεια. Άλλα πάλι εξηγούνται από το ιδιόμορφο περιβάλλον, όπως η κοινωνική αλλαγή που επηρέασε με διαφορετικό τρόπο τη μορφοποίηση της οικογένειας σε δυτικοευρωπαϊκό και ελληνικό πλαίσιο.

Στη μελέτη αυτή διερευνώνται ζητήματα της ευρωπαϊκής οικογένειας ως ενός ενιαίου χώρου, ενώ παράλληλα δίνεται έμφαση στα θέματα της ελληνικής οικογένειας, αναγνωρίζοντας τις ομοιότητες και εξηγώντας τις διαφορές που υπάρχουν μεταξύ των δυτικών κρατών και της Ελλάδας με βάση τους παράγοντες που επέδρασαν και εξακολουθούν να επιδρούν στην κοινωνική αλλαγή και στην αλλαγή της οικογένειας σε αυτήν. Ευελπιστούμε να υπάρξει ένας προβληματισμός γόνιμης και εποικοδομητικής σκέψης εκ μέρους των αναγνωστών και των αναγνώστριών αυτού του τόμου για τις αλλαγές που επήλθαν στη δυτικοευρωπαϊκή και στην ελληνική οικογένεια.

Τα εκατό τελευταία χρόνια της γηραιάς Ευρωπαϊκής Ηπείρου συμπίπτουν με πρωτόγνωρες αλλαγές στην οικογένεια. Αντίθετα με τους φόβους των πολλών (και τις ελπίδες των ολίγων), αυτό που αποτελεί την οικογενειακή κυψέλη στη μεταμοντέρνα εποχή δεν είναι πλέον το τυπικό μοντέλο της πυρηνικής οικογένειας. Οι οικογένειες παίρνουν διάφορες μορφές πρωτοφανείς πολλές φορές σε σύγκριση με το πρόσφατο παρελθόν. Ωστόσο η συστηματική περιγραφή των νέων σχημάτων αποδεικνύεται μια πολύ δύσκολη υπόθεση, εξαιτίας των μεταρρυθμίσεων που τα νέα αυτά μορφώματα εισάγουν σε θέματα όπως οι σχέσεις στις μικτές οικογένειες, η συνεπιμέλεια και η εναλλασσόμενη φροντίδα των παιδιών μετά το διαζύγιο ή η διακοπή της συμβίωσης χωρίς γάμο, η μονογονεϊκή οικογένεια κ.ά. Τα παραπάνω διερευνώνται από τους κοινωνικούς επιστήμονες και αποτελούν προκλήσεις για συνεχή μελέτη του μεταβαλλόμενου οικογενειακού μοντέλου.

Για πρώτη φορά στην ελληνική επιστημονική μελέτη της οικογένειας τοποθετούνται σε ιστορικό, κοινωνιολογικό και ψυχολογικό πεδίο τα σημαντικότερα γεγονότα που σχεδόν μετέβαλαν εντελώς την κοινωνική ταυτότητα της οικογένειας στη γηραιά μας Ήπειρο τον 20ό αιώνα. Για πρώτη φορά επίσης τοποθετείται στην ιστορική, την πολιτισμική και συναισθηματικά φορτισμένη προοπτική η οικογενειακή κυψέλη με όλες τις μεταμορφώσεις που υπέστη στον πολυτάραχο 20ό αιώνα και αναλύονται συστηματικά οι πολυσύνθετες διασυνδέσεις της. Η ελληνική οικογένεια και η δυτικοευρωπαϊκή οικογένεια τοποθετούνται η μια δίπλα στην άλλη σε τρεις κομβικές περιόδους των κοσμοϊστορικών αλλαγών του 20ού αιώνα, ήτοι στο Μεσοπόλεμο, στη μεταπολεμική και στη μεταμοντέρνα εποχή, αποκαλύπτοντας τις ομοιότητες και τις διαφορές τους ως προϊόντα των κοινωνικο-ιστορικών και διαπολιτισμικών περιστάσεων της κάθε περιόδου.

Δεν υπάρχει δυνατότητα επιστροφής στο παρελθόν. Στις νέες προκλήσεις του μεταμοντέρνου πολιτισμού υπερисχύουν ο υπερ-καταναλωτισμός, η ιδιοτέλεια, η ανασφάλεια της εργασίας, η καταστροφή του περιβάλλοντος (αιτίες του αυξανόμενου άγχους για την πλειονότητα των πολιτών). Αυτές όμως οι κοινωνικές αλλαγές φέρνουν ελπιδοφόρα μηνύματα και καινούριες αξίες μέσα στην οικογένεια, όπως η απελευθέρωση του ατόμου από στείρες και αντιπαραγωγικές παραδόσεις, το αίσθημα αυτονομίας στο χειρισμό της προσωπικής ζωής, νέες προκλήσεις στο διαπροσωπικό επίπεδο και γενικά μια ελπίδα βελτίωσης της κοινωνίας μας. Αυτή την κοινωνία της τρίτης χιλιετίας καλούμαστε να γνωρίσουμε, να διαχειριστούμε προσεκτικά, αναπτύσσοντας πνεύμα αλληλοκατανόησης και αλληλοβοήθειας προς όφελος του συνόλου, γιατί σε αυτήν θα ζήσουμε.

Η συνεισφορά των κοινωνικών επιστημόνων θα πρέπει να είναι καθοριστικής σημασίας για την ανάπτυξη μιας κοινωνικο-οικονομικής και εκπαιδευτικής πολιτικής για τα νέα οικογενειακά μοντέλα που αναδύονται στην Ευρώπη της τρίτης χιλιετίας – μια εποχή που έχει αφήσει πίσω της, μεσοπρόθεσμα, τις δεκαετίες της αειφόρου ανάπτυξης και ευφορίας.

Το πόνημα αυτό οφείλει πολλά σε συναδέλφους (κοινωνιολόγους και κοινωνικούς ψυχολόγους), σε ιστορικούς, σε ερευνητικά κέντρα, οργανώσεις και ιδρύματα κοινωνικής και οικονομικής πολιτικής στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Η λίστα είναι πολύ ευρεία για να την παρουσιάσουμε εδώ και να ευχαριστήσουμε προσωπικά τον καθένα και την καθεμία. Τους απευθύνουμε ένα θερμό ευχαριστώ. Άπειρες ευχαριστίες οφείλονται στις οικογένειές μας για την υπομονή και την ανοχή τους καθ' όλη τη διάρκεια προετοιμασίας και συγγραφής αυτής της μελέτης. Όμως οι περισσότερες ευχαριστίες εκφράζονται προς τους επί 25 και πλέον έτη φοιτητές και φοιτήτριές μας, που ευτυχίσαμε να εκπαιδεύσουμε σε πανεπιστήμια του εξωτερικού και της Ελλάδας, και των οποίων τα ερωτήματα, οι προβληματισμοί, οι αμφιβολίες που τέθηκαν και τίθενται κατά τη διάρκεια των παραδόσεων και των σεμιναρίων μας, αναφερόμενων στην κοινωνιολογία και στην ψυχολογία της οικογένειας, διαμόρφωσαν μια γόνιμη και ανανεούμενη λεωφόρο έρευνας. Τους ευχαριστούμε θερμά που μας έδωσαν την ευκαιρία να τους πλησιάσουμε, να συναναστραφούμε μαζί τους και να διερευνήσουμε εκ νέου και σε νέες βάσεις τα θέματα της οικογένειας.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες ακόμα εκφράζουμε προς τις εκδόσεις Πεδίο για την αμέριστη βοήθειά τους στην έκδοση αυτού του τόμου, που ελπίζουμε να είναι καλοτάξιτος.

Κλειώ Πρεσβέλου & Αναστασία-Βαλεντίνη Ρήγα
Αθήνα 2013